

PRIMELE „FRATERNITĂȚI” ALE CALFELOR DIN TRANSILVANIA (1463-1484)

Lidia Gross

Institutul de Istorie „George Barițiu”, Cluj-Napoca

Calfele constituie o treaptă intermediară, dar distinctă a sistemului corporatist ce organizează meșteșugurile medievale, beneficiind de particularități care le delimitează atât de meșteri, cât și de ucenici, conferindu-le coeziune și, în cele din urmă, conștiință de sine.

Certificatul dobândit la sfârșitul anilor de ucenicie, care atestă deprinderea meșteșugului, statutul de tânăr necăsătorit și posibilitatea călătoriei cu caracter profesional (Wanderschaft) sunt elemente esențiale care diferențiază această categorie în raport cu alte structuri meșteșugărești, dar, în același timp, îi conferă suportul pentru a-și manifesta legătura și interesul comun.

Asociațiile pe care le constituie se integrează multiplelor forme de *universitates* care reprezintă un model ideal în cadrul structurilor medievale, deoarece beneficiază de personalitate morală recunoscută și drepturi bine stabilite¹. Colectivitățile concretizează ideea de grup de care este animată mentalitatea epocii (epocă, în care „individualismul exagerat” este condamnat ca păcat), comuniunea religioasă fiind cea care conferă acestora o solidaritate reală, eficientă, în condițiile în care percepția medievală nu face o distincție prea clară între natural și supranatural, vizibil și invizibil².

Analizând fenomenul confraternal în Transilvania medievală, din perspectiva mișcării asociative, am constatat că cele mai evidente forme de înfrățire la nivelul stării laice din mediul urban sunt breslele și confreriile³. Chiar dacă, uneori, aceste două tipuri de fraternități sunt dificil de separat, totuși se poate face distincția între **breslă** (sau corporație meșteșugărească), asociație cu un caracter economic predominant, a cărei existență este întărită de autoritatea urbană sau de proprietarul

---

¹ Pierre Michaud-Quantin, *Universitas. Expression du mouvement communautaire dans le Moyen Age latin*, Paris, Librairie philosophique J. Vrin, 1970, p. 192-193.

² Jacques Le Goff, *Omul medieval*, în vol. *Omul medieval*, Iași, Polirom, 1999, p. 28-29.

³ Lidia Gross, *Confreriile medievale în Transilvania (sec. XIV-XVI)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană și Edit. Grinta, 2004, p. 268-274.

funciar, și **confrerie**, asociație religioasă și caritativă, a cărei confirmare este dată de autoritatea ecleziastică (episcop, arhiepiscop)⁴.

Alături de acestea, în secolul al XV-lea, își fac simțită prezența în viața orașului transilvan și **confreriile profesionale sau meșteșugărești**. Relația complexă și, în același timp, delicată dintre breaslă și confrerie, care dă naștere uneori unei confrerii meșteșugărești, constituie o piatră de încercare pentru istorici. Definirea celor două instituții (breaslă și confrerie), stabilirea funcțiilor acestora, a caracteristicilor comune, dar și a elementelor care le individualizează au generat, și generează încă, numeroase dezbateri pe tărâm istoriografic, mai ales atunci când cercetătorii se confruntă cu originile, natura sau rostul confreriei profesionale, o instituție intermediară ce poate fi apreciată ca variantă fie a breslei, fie a confreriei.

Nu insistăm în acest context asupra aspectelor teoretice și metodologice legate de confreriile profesionale; considerăm că se impune, totuși, conturarea profilului/personalității acestei instituții, recurgând la sugestiile oferite de spațiul german, pentru a stabili un punct de reper absolut necesar demersului nostru, în condițiile în care asociațiile calfelor (pe care le vom numi **fraternități** sau **frății**, termenii fiind cvasi sinonimi) sunt asimilate, în literatura istorică occidentală, confreriilor meșteșugărești⁵.

Confreriile profesionale reprezintă uniunea – nu fuziunea – între economie și religie; meșteșugul își păstrează întotdeauna caracterul economic, individualist și laic, pe când confreria reprezintă un organism (comunitar), religios și social.

Alături de celelalte tipuri confraternale, aceasta răspunde nevoilor spirituale ale omului medieval; breasla, în pofida funcțiilor religioase pe care și le asumă, nu poate împlini exigențele pietății medievale, de aceea societatea își construiește instrumente „specifice”, utile exercițiilor religioase. Confreria profesională organizează viața religioasă a breslei, asigurând rugăciuni comune pentru defuncți, asumându-și responsabilitatea carității față de membrii săraci, văduve, orfani și bolnavi, întărind astfel coeziunea acesteia⁶.

Se afirmă în istoriografie că, în general, în secolele XIV-XVI, fiecare breaslă este dublată de o confrerie; este însă greșit să considerăm că aceste confrerii meșteșugărești sunt calchieri/copii fidele ale sistemului corporatist reprezentat de

---

⁴ András Kubinyi, *Vallásos társulatok a keső középkori Magyarországi városban*, „Magyar Egyháztörténeti Vázlatok”, XI, 1998, nr.1-2, p. 126.

⁵ Din literatura foarte bogată consacrată subiectului, indicăm doar câteva titluri: Robert Ebner, *Das Bruderschaftswesen im alten Bistum Würzburg*, Würzburg, Echter Verlag, 1978, p. 47-52; Ludwig Remling, *Bruderschaften in Franken*, Würzburg, Schenningh Verlag, 1986, p. 300-315; Idem, *Sozialgeschichtliche Aspekte des spätmittelalterlichen Bruderschaften in Franken*, în *Einungen und Bruderschaften*, Hrsg. Von Peter Johaneck, Köln, Weimar, Wien, 1993, p. 151-155; Wilhelm Störmer, *Bürgerliche Korporationen in spätmittelalterlichen Bayern*, în *Ibidem*, p. 145-146; Kerstin Rahn, *Religiöse Bruderschaften in der spätmittelalterlichen Stadt Braunschweig*, Hannover-Braunschweig, Reichold Verlag, 1994, p. 39-49.

⁶ Jean Favier, *Confréries et métier* în *Dictionnaire du Moyen Age. Histoire et société*, Paris, 1997, p. 248-249.

breaslă. Chiar dacă oamenii ce le alcătuiesc și conducătorii lor sunt adesea aceiași, corespondența dintre cele două instituții nu este întotdeauna perfectă: astfel, o breaslă poate să aibă două sau mai multe confrerii, iar o confrerie profesională poate, la rândul ei, să cuprindă reprezentanții unor meșteșuguri diferite. De asemenea, unele confrerii profesionale sunt foarte riguroase, impunând obligativitatea apartenenței tuturor meșterilor din breaslă, pe când altele sunt mai puțin restrictive, fiind deschise pentru cei ce își exprimă liber voința participării.

Indiferent de instituția spirituală care le patronează (biserica parohială sau așezământ monastic), confreriile profesionale se impun în viața religioasă a orașului medieval promovând, asemeni altor asociații confraternale, motivele devoționale specifice timpului.

Secolul al XV-lea înregistrează în spațiul german multiplicarea asociațiilor de calfe, denumite în documentele vremii *fraternitates*, *confraternitates* sau *Bruderschaften*, unele dintre ele avându-și începuturile în veacul precedent; de exemplu, frăția calfelor de brutari de la Regensburg, al cărei Statut din anul 1341 precizează clar scopurile religioase și caritative ale acesteia⁷.

În Braunschweig, de pildă, unul dintre marile centre hanseatice ale Germaniei medievale, se păstrează pentru secolul al XV-lea urmele a șapte frății ale calfelor, sub patronajul bisericii parohiale și al ordinilor cerșetoare, trei dintre ele fiind consacrate Sf. Fecioare Maria⁸. O particularitate o oferă fraternitatea Sf. Cruci, a cărei primă atestare datează din anul 1420 și care include pe lângă calfele de blănari, care au și fondat-o în cadrul conventului dominican din localitate, pe meșteri împreună cu familiile lor și un cleric (probabil) pentru îndeplinirea slujbelor religioase comune⁹. Această confrerie nu este un caz izolat, numeroase frății organizate de calfe fiind deschise și altor structuri sociale (de exemplu în Stiria)¹⁰ și fundamentând, în acest fel, o solidaritate care își găsește suportul teologic în doctrina corpului mistic, caracteristică, de altfel, tuturor asociațiilor religioase de acest tip¹¹.

Analizând problema confreriilor meșteșugărești în Franconia (incluzând aici și frățiile/confreriile calfelor), Ludwig Remling constată că acestea prezintă, în acest spațiu, o mare diversitate¹². Uneori, cu structura ei corporatistă, confreria

⁷ Wilhelm Störmer, *op.cit.*, p.145.

⁸ Kerstin Rahn, *op.cit.*, p. 47-48.

⁹ *Ibidem*, p. 50.

¹⁰ Ottmar Pickl, *Bruderschaften, Gesellenverbänden und Gesellenordnungen in der Steiermark* în *I. Internationales Handwerks-geschichtliches Symposium*, I, Veszprem, 1983, p. 284.

¹¹ Pierre Michaud-Quantin, *op.cit.*, p. 59.

¹² De exemplu, în Heilbron se întâlnesc: a) confrerii ale calfelor, b) confrerii ale meșterilor, ca formă de organizare pentru meșteșugurile care s-au diferențiat mai târziu, c) confrerii ale meșterilor și ucenicilor organizate după modelul confreriilor religioase (Heiligebruderschaften) pentru organizarea funeraliilor membrilor lor. În funcție de activitățile pe care le desfășoară, acestea se clasifică în: a) confrerii de meserii cu aplicații în diferite domenii (religios îndeosebi), în cazul interzicerii sau îngrădirii breslei, b) confrerii cu activități exclusiv religioase, substituit al unei structuri corporatiste pentru o grupă de meșteșugari încă neorganizată, și c) confrerii ca anexă sau organizație complementară breslei. Remling, Ludwig, *Bruderschaften in Franken*, p. 314-318.

profesională poate servi ca înlocuitor pentru breaslă, chiar dacă îndatoririle ei sunt preponderent religios-caritative. În ciuda faptului că îndeplinește pentru membrii ei aceleași funcții ca o confrerie spirituală (*Heiligebruderschaft*), confirmarea unei confrerii meșteșugărești în Franconia se face totuși de către autoritatea laică și nu de cea clericală/eclesiastică¹³. Concluzia istoricului german privind confreria profesională este că aceasta nu se suprapune peste un meșteșug fiind mai degrabă expresia, reprezentarea sentimentului de apartenență comună a celor ce practică același meșteșug, iar îndatoririle ei fiind concretizate în: întreținerea luminarelor (lumânări aprinse) la altarul propriu, organizarea slujbelor religioase, sprijinirea membrilor în caz de boală și asigurarea unor funeralii ceremoniale.

După acest foarte succint periplu istoriografic ne întoarcem la Transilvania, unde primele asociații ale calfelor (numite în documentele vremii *Bruderschaften*) s-au format la Brașov și Sibiu în a doua jumătate a veacului al XV-lea, cele mai timpurii, la nivelul regatului maghiar, pe care le cunoaștem fiind frăția calfelor de țesători din Kosice (atestată deja în anul 1429) și cea a calfelor de brutari din Bratislava (anul 1433)¹⁴.

Cele două orașe (Brașov și Sibiu) înregistrează în epocă un nivel de dezvoltare care le apropie de centrele urbane occidentale, nivel determinat de politica promovată constant de regalitatea maghiară (inclusiv de Mathia Corvin), interesată în susținerea și protejarea acestora.

Din punctul de vedere al vieții religioase, secolul al XV-lea este marcat de modificări ale sensibilității umane, legate de ritul „marii treceri”, căci, potrivit afirmației lui Huizinga, „nicio epocă nu a impus cu atâta putere, tuturor și în permanență” ideea morții, ca acest veac¹⁵. Noile valențe pe care le dobândește sentimentul morții se reflectă și în ceremoniile funerare, care dobândesc caracterul unor solemnități religioase, adevărate evenimente eclesiastice, a căror organizare este asumată în cele mai multe cazuri de către confrerii. Devine explicabil și din această perspectivă faptul că mișcarea confraternală atinge în veacul al XV-lea apogeul; se formează noi confrerii și se consolidează cele existente, aproape fiecare corporație meșteșugărească/breaslă fiind dublată de o confrerie care orânduiește viața religioasă și socială a membrilor ei.

Se știe că, în Brașov, breslele s-au format mai târziu (respectiv în secolul XV), comparativ cu alte centre urbane ale Transilvaniei¹⁶. Faptul că în această *civitas* s-au organizat primele fraternități ale calfelor nu constituie un paradox, căci apariția lor nu este condiționată de o anumită formă de organizare a meșterilor. (Putem vorbi de procese istorice care evoluează în paralel.)

¹³ *Ibidem*, p. 342-343.

¹⁴ Anton Spiesz, *Das Zunftwesen des Königreichs Ungarn und sein Platz im Gesamteuropäischen Zunftwesen* în *Internationales Handwerksgehistliches Symposium*, II, Veszprem, 1983, p. 304.

¹⁵ Johann Huizinga, *Amurgul evului mediu*, București, Edit. Univers, 1970, p. 212.

¹⁶ Maja Philippi, *Die Bürger von Kronstadt im 14. Und 14. Jahrhundert*, Bukarest, Kriterion, 1986, p. 169; Gernot Nussbächer, *Caietele Corona.I. Contribuții la istoria Brașovului*, Brașov, Edit. Aldus, 2002, p. 16.

Deoarece în istoriografia română s-a impus și a rămas ca un „bun comun” o anume interpretare (unilaterală) a fenomenului, respectiv din perspectiva „contradicțiilor de clasă” existente între calfe și „meșterii asupritori”¹⁷, se impune o reevaluare a acestuia, pornind, în primul rând, de la analiza surselor.

Lectura atentă a Statutelor ne dezvăluie faptul că între asociațiile calfelor din a doua jumătate a veacului al XV-lea și cele constituite în veacul următor, care continuă să se numească, cu consecvență, *Bruderschaften*, există totuși deosebiri care fac dificilă tratarea lor cu aceleași criterii de apreciere.

Să urmărim, cronologic, care sunt primele fraternități alcătuite de calfele din Brașov:

1. În anul 1463, la altarul Sf. Cruci din biserica conventului dominican (cu patronimul Sfinților Petru și Pavel), a fost instituită **fraternitatea calfelor de pantofari/cizmari** „cu știrea dinainte și cu voința” lui Johannes Reudel, parohul orașului, Petru, parohul din Ghimbav, fostul decan al capitlului Țării Bârsei, și „de asemenea cu știrea și voința magistratului orașului”. Motivul întemeierii acestei frății este limpede exprimat în Statut: „când au văzut că între ei s-a ivit o viață fără ordine din cauza uneia sau două (calfe) s-au rușinat. De aceea, ei au considerat că este bine să se înlăture această dezordine”¹⁸. Au întocmit regulamentul frăției (un adevărat ghid de conduită bazat pe principiile moralei creștine), obligatoriu pentru toți membrii asociației.

2. Despre existența **fraternității calfelor de blănari/cojocari** știm dintr-o însemnare târzie, din anul 1644, când tatăl calfelor de atunci a avut inițiativa întocmirii unui registru cu numele tuturor calfelor, păstrate de la începuturile asociației. Aceasta a fost fondată în anul 1468, „pentru mântuirea lor” de zece calfe (al căror nume deschide lista membrilor), în aceeași biserică a conventului dominican¹⁹. Din *Scurta istorie a Transilvaniei* redactată de Joseph Teutsch în veacul al XVIII-lea, aflăm că această fraternitate a avut și ea un Regulament, întocmit cu aprobarea lui Lucas Hoffnagel, parohul din Prejmer și decanul de atunci al capitlului²⁰.

3. În anul 1476, nouăsprezece **calfe de croitori**, al căror nume este precizat în Statut, au fondat o **fraternitate** „pentru lauda și cinstirea lui Dumnezeu Tatăl și a

¹⁷ Ștefan Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania până în secolul al XVI-lea*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1954, p. 276; Idem, *Voievodatul Transilvaniei*, III, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1986, p. 181. Cu multe nuanțări la Samuel Goldenberg, *Clujul în secolul al XVI-lea. Producția și schimbul de mărfuri*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1958, p. 222-229; *Istoria Românilor*, IV, București, Edit. Enciclopedică, 2001, p. 86. Chiar și în acest recent tratat de istorie a României editat sub egida Academiei, în prezentarea, de altfel, foarte schematică a formelor de organizare meșteșugărească nu s-a reușit depășirea interpretării „tradiționale”: astfel, calfele și-au constituit aceste frății (Bunde!), pentru că Statutele îi favorizează doar pe meșteri. Precizăm că în niciun Statut al vreunei frății nu figurează termenul „Bund” (alianță, federație, uniune), ci „Bruderschaft” (fraternitate, frăție) pentru desemnarea acesteia.

¹⁸ *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt. IX. Band. Zunfturkunden (1420-1580)*, Bearbeitet von Gernot Nussbächer und Elisabeta Marin, Kronstadt, Aldus Verlag, 1999, p. 46(47).

¹⁹ *Ibidem*, p. 49 (50).

²⁰ *Ibidem*, IV. Band, *Chroniken und Tagebücher*, Brassó, 1903, p. 99.

Maicii sale dragi Maria”, din voința și cu aprobarea meșterilor și a tuturor calfelor²¹. Nu se precizează instituția eclesiastică sub patronajul căreia a funcționat.

4. Singura informație despre **fraternitatea calfelor de fierari** ne parvine din aceeași *Scurtă istorie a Transilvaniei* redactată de Joseph Teutsch. El a reținut că în luna aprilie a anului 1478 s-a constituit, în prezența lui Johannes Reudel, paroh și decan al Țării Bârsei, această fraternitate, notând și primele două articole din Statutul ei din care rezultă că patron spiritual al calfelor a fost ales Sf. Anton, acestea având obligația întreținerii altarului său²² (situat în biserica parohială).

5. În anul 1481 își are începuturile **fraternitatea calfelor de țesători**, al căror Statut (cu 32 de articole) nu se mai păstrează, singura referință la el datorându-se lui Fr. W. Seraphim, care l-a înregistrat în Catalogul privind documentele breslelor din Brașov, apărut în anul 1886²³.

Un caracter cu totul aparte în cadrul mișcării asociative din spațiul transilvan îl are **fraternitatea Sf. Ioan**, constituită în anul 1484 de **calfele de pantofari/cizmari din Sibiu**, pentru cinstirea altarului Sf. Ioan, aflat în biserica parohială²⁴. Începând cu acest an debutează și Registrul fraternității (publicat de Franz Zimmermann în anul 1880), care însumează un număr impresionant de nume (aproximativ 1970), identificabile până în a doua jumătate a veacului XVI. Fără a intra în detalii statistice și speculații interpretative (ele vor constitui obiectul unui studiu aparte), reținem doar câteva elemente care conferă acestei asociații aspectul unic, recunoscut, în puținele referiri, din istoriografia română²⁵.

În primul rând, extinderea teritorială a asociației: pe lângă Sibiu, figurează alte 138 de localități identificate din Transilvania (orașe, târguri, sate cu populație germană), orașul Baia din Moldova și 25 de localități/așezări din Prusia, Silezia, Bavaria, Țara Rinului, Austria, Slovacia, Ungaria²⁶.

În al doilea rând, deschiderea socială foarte largă: pe lângă calfe și meșteri pantofari, figurează ca membri ai frăției reprezentanți ai altor meșteșuguri (uneori cu toată familia). Majoritatea o constituie participarea masculină, dar nu sunt

²¹ *Ibidem*, IX. Band, p. 58(61).

²² *Ibidem*, IV. Band, p. 99; IX. Band, p. 63(64).

²³ Maja Philippi, *op.cit.*, p. 210.

²⁴ Franz Zimmermann, *Das Register der Johannes Bruderschaft und die Artikel der Hermannstädter Schusterzunft aus dem 16. und 17. Jahrhundert*, „Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde” N.F., XVI, 1880, nr. 2, p. 355; Lidia Gross, *op.cit.*, p. 264.

²⁵ Ștefan Pascu, *Meșteșugurile...*, p. 129-130; Ștefan Olteanu, Constantin Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1969, p. 121. În vol. IV din *Istoria românilor* (Edit. Enciclopedică), frăția Sf. Ioan a calfelor de pantofari din Sibiu este asociată (în mod greșit) uniunilor interurbane de bresle (p. 89).

²⁶ Pentru a nu mai perpetua o eroare de identificare a unei localități, care de la Ștefan Pascu a fost preluată de istorici, până la ultima sinteză de Istorie a românilor (inclusiv de subsemnata într-o primă fază a cercetării – *mea culpa!*), precizăm că orașul Argeș/Curtea de Argeș (Țara Românească) nu figurează printre localitățile de recrutare a membrilor. *Ardesch/Ardisch* nu este o formă coruptă al lui *Argvas* (Argeș), ci denumirea medievală a localității Moardăș (jud. Sibiu). Coriolan Suciu, *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania*, I, București, Edit. Academiei R.S.R., 1968, p. 403.

excluse persoanele feminine (fiice, soții sau văduve ale meșterilor sau aparținând altor categorii profesionale). Nu sunt excluși nici reprezentanții patriciatului urban, cea mai „neșteptată” prezență fiind Affra, soția lui Thomas Altemberger, magistrul orașului Sibiu²⁷.

Caracterul strict devoțional, precum și componența socială, care depășește cadrele unui meșteșug, conferă acestei asociații profilul unei confrerii medievale specifice stării laice, care își găsește analogii în confreriile Sf. Ursula din spațiul german²⁸.

Prin ce se caracterizează aceste prime fraternități?

S-au constituit din inițiativa calfelor (într-un caz, și a meșterilor) pentru cinstirea, promovarea cultului unui sfânt și mântuire sufletească, sub patronajul bisericii parohiale sau al unui ordin religios (dominican). Atașamentul credincioșilor, în primul rând, față de biserica parohială poate fi explicat prin statutul aparte al bisericii săsești (Genossenschaftskirche), a cărei existență la nivel parohial se bazează pe o strânsă relație cu toți membrii ei, responsabili de buna funcționare a instituției, fapt ce îi conferă un mare grad de coeziune. Această situație justifică și rolul mai modest al ordinelor religioase în mediul săsesc (cu excepția franciscanilor și dominicanilor), comparativ cu alte zone ale Europei.

Acordul pentru fondarea acestora este dat întotdeauna de reprezentanții instituției eclesiastice, respectiv preotul paroh al orașului și/sau decanul capitlului, care sunt implicați și în redactarea Statutelor. În acest context se remarcă figura parohului Johannes Reudel, prezent la fondarea a două dintre frății (cea a calfelor de pantofari și cea a calfelor de fierari), o personalitate covârșitoare care a marcat istoria orașului Brașov în a doua jumătate a veacului al XV-lea. Într-un singur caz este menționată și implicarea magistratului urban în confirmarea întemeierii, anume a fraternității calfelor de pantofari.

Au un caracter corporatist care presupune anumite caracteristici esențiale: o structură și organizare bine definite, un regulament de funcționare, drepturi și obligații ale membrilor, posesie de bunuri mobile (lada frăției în care se adună cotizația și amenda aplicată pentru abateri) și imobile (casa de întrunire a membrilor), gestiune proprie etc. (Excepția o reprezintă fraternitatea Sf. Ioan de la Sibiu, care prin extinderea teritorială și numărul mare al membrilor nu se încadrează întru totul în acest tip de asociație.)

Caracterul lor este predominant religios: sfinții patroni promovați de ele (Iisus Hristos, Sf. Fecioară Maria, Sf. Ioan, Sf. Anton) și devoțiunea Sf. Cruci sunt într-o perfectă consonanță cu principalele forme de cult ale evului mediu târziu.

²⁷ Franz Zimmermann, *op.cit.*, p. 380.

²⁸ Analogie foarte bună cu confreria Sf. Ursula ce și-a avut centrul la Braunau (1497): membrii, de o diversitate socială largă, sunt proveniți din zonele de est și sud ale lumii germane, obligațiile lor centrându-se pe sprijinul spiritual acordat confrăților. André Schnyder, *Die Ursulabruderschaften des Spätmittelalters*, Bern, Stuttgart, Paul Haupt Verlag, 1986, p. 38.

Obligațiile de ordin spiritual ale membrilor ocupă un spațiu considerabil în cadrul Statutelor, care reprezintă un adevărat ghid de conduită bazat pe principiile moralei creștine, menit să asigure încă din timpul vieții accesul la mântuire: întreținerea lumânărilor aprinse la altar, participarea la slujbele religioase prilejuite de ziua sfântului patron sau alte sărbători, între ele cele mai frecvent pomenite fiind *Quatuor Tempora* și *Corpus Christi*²⁹. Se pretind confracților nu numai prezența la aceste slujbe, ci și „rânduirea”, organizarea de liturghii cu prilejul acestor sărbători „spre cinstirea lui Dumnezeu și a tuturor sufletelor credincioase”³⁰. Este, de asemenea, impusă participarea tuturor cu lumânări aprinse la procesiunea prilejuită de ziua *Corporis Christi*³¹.

Dobândirea liniștii veșnice, după marea trecere, rămâne unul dintre dezideratele fundamentale ale individului în epocă, indiferent de locul deținut în societate. Dominația ideii de Purgatoriu, cu teama inspirată de pedepsele cuvenite păcatelor săvârșite și cu speranța izbăvirii de acestea, explică grija omului medieval pentru pregătirea vieții sale eterne. Importanța funeraliilor, a rugăciunilor specifice de pomenire este reflectată și de Statute: astfel, frăția organizează funeraliile unei calfe decedate, recurgând la fondurile proprii, chiar dacă e o „calfă străină” (*fremder Geselle*), impune prezența tuturor la ceremonii și plătește, în continuare, slujbele speciale comemorative³².

Alături de dispozițiile strict spirituale menite să garanteze mântuirea veșnică, în Statute mai sunt consemnate, spre atingerea aceluiași scop, și norme de conduită, bazate pe aceleași principii ale moralei creștine, menite să reglementeze comportamentul calfelor atât în interiorul fraternității, cât și în afara ei. Egalitatea între confracți, indiferent de vârstă, respectul reciproc, întrajutorarea în caz de boală (formă a carității) sunt principiile fundamentale pe baza cărora se organizează aceste fraternități, care încearcă să dea membrilor ce le alcătuiesc și o educație conformă statutului de calfă. Dispozițiile privind formele de salut, igiena corporală, vestimentația, cumpătarea la băutura, comportamentul față de femei, frecventarea „locurilor necuviincioase” în zilele de sărbătoare, conflictele verbale sau fizice, jocurile de noroc sunt stricte și încălcarea lor este sancționată în bani sau cantități de ceară.

Constatăm că, în aceste prime Statute, normele profesionale care reglementează relația calfelor cu meșterii, durata zilei de lucru, formele de plată etc. lipsesc, scopul fraternităților fiind întărirea credinței și a moralității membrilor, căci pietatea asociată unei vieți exemplare asigură, în mentalitatea epocii, atingerea

²⁹ *Quatuor Tempora* - miercurea (uneori și joia), vinerea și sâmbăta de după următoarele patru sărbători: *Invocavit*, *Pentecoste*, *Exaltatio Crucis* (14 septembrie) și *Lucia* (13 decembrie); *Corpus Christi* – joia de după duminica *Trinitatis*

³⁰ Statutul frăției calfelor de croitori (1476), în „Quellen Kronstadt...”, IX. Band, p. 60(62).

³¹ *Ibidem*, p. 59(61).

³² „Dedicăm banii tuturor sufletelor credincioase din frăția calfelor de croitori care au decedat... nu luăm banii spre folosul nostru”. *Ibidem*, p. 59 (61).

mântuirii. Din această perspectivă, fraternitățile calfelor constituite la Brașov în a doua jumătate a secolului al XV-lea se încadrează confreriilor profesionale sau meșteșugărești, iar frăția calfelor de pantofari de la Sibiu dobândește, prin caracteristicile ei, statutul unei confrerii devoționale, consacrate Sf. Ioan, al cărui cult înregistrează pe parcursul veacului al XV-lea un nou avânt. Mărturie stau indulgențele obținute din partea bisericii Romei de cei ce susțin restaurarea altarului acestui sfânt, situat în biserica parohială a orașului Sibiu³³.

Pe parcursul secolului al XVI-lea, îndeosebi după impunerea Reformei, Statutele asociațiilor constituite de calfe se modelează potrivit noilor realități religioase, economice și sociale. Acestea reflectă caracteristicile pe care le dobândesc noile frății constituite, apropierea lor de modelul breslelor. Apar prevederile de ordin profesional, care alături de cele educative și implicit sociale, rămase o constantă, ocupă cel mai mult spațiu în cuprinsul Statutelor, pe când obligațiile de ordin bisericesc devin minime (în spiritul noii religii protestante). Pierderea caracterului religios al acestor fraternități este dovedită și de absența reprezentărilor instituției eclesiastice în confirmarea Statutelor, singura autoritate implicată în acest act fiind cea laică, respectiv magistratul orașului.

Demersul nostru a încercat să ofere o reconsiderare a unui fenomen care nu s-a bucurat de foarte multă atenție în istoriografia română, fiind tratat într-o manieră simplificatoare, unilaterală. Abordarea din perspectiva divergențelor „de clasă” a impus opinia potrivit căreia frățiile calfelor sunt fie „instrumente de disciplinare” ale acestora de către meșteri, fie forme de organizare pentru apărarea propriilor interese.

Ordinea și disciplina în cadrul comunității calfelor sunt cerințe esențiale încă din primele Statute: din acest punct de vedere, frățiile sunt și „instrumente” de autodisciplinare. Începând cu vestimentația și terminând cu normele de conduită, regulile impuse de Statute au menirea de a conferi calfei conștiința apartenenței la un grup, care se distinge prin anumite caracteristici ce îi asigură integrarea în societate, respectiv comunitatea urbană.

Reținem, de asemenea, ca element ce nu poate fi neglijat, „salvarea propriilor interese”, îndeosebi în cazul fraternităților mai târzii, ulterioare, ale căror Statute conțin dispoziții privitoare la activitatea zilnică, relațiile cu meșterii etc. Aceste „interese” se opresc însă la obținerea, stabilirea unor condiții decente de muncă și viață, căci interesul major al oricărei calfe rămâne acela de a accede la comunitatea recunoscută și respectată a meșterilor.

Revenind la primele fraternități ale calfelor, considerăm că acestea sunt asociații cu un profund caracter religios, integrate mișcării confraternale ce a animat societatea urbană din Transilvania în veacul al XV-lea.

---

³³ *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, Hrsg. Von Gustav Gündisch, Herta Gündisch, Gernot Nussbächer und Konrad Gündisch, Bukarest, Verlag der Akademie, VI, 1981, p. 385 și p. 399; VII, 1991, p. 356.

The First Journeymen “Fraternities” in Transylvania (1463-1484)

Abstract

This article analyzes the first fraternities (*Bruderschaften*) of the Transylvanian journeymen (*calfe*) formed during the second half of the fifteenth century. The aim of this research is to open up new perspectives of approach upon an under-researched historical phenomenon that for most of the time was treated superficially and biased. The first fraternities appeared in the cities of Brasov (*Kronstadt*) and Sibiu (*Hermannstadt*) where the level of urbanization was comparable to that of Western European cities. During the fifteenth century, the religious life's specificity and transformations in the human sensitivity, which were linked to the “rite of passing”, favored the increase in the brotherhoods' number. Such structures were actively engaged in organizing solemn funerary ceremonies to assure the eternal redemption. Western historiography on this subject associates the journeymen's fraternities to professional organizations. Therefore, this article provides the reader with a succinct overview of this institution, which can be seen as an alternative to both guilds (economic based associations) and brotherhoods (religious and charitable organizations). The first documented fraternities were in Brasov: fraternity of shoemakers' journeymen (1463, the Saint Cross Altarpiece), the fraternity of furriers' journeymen (1468), fraternity of tailors' journeymen (1476, dedicated to Jesus Christ and Virgin Mary), fraternity of blacksmiths' journeymen (1478, the Saint Antony altarpiece), fraternity of the viewers' journeymen (1481). In Sibiu there were organized the fraternity of shoemakers' journeymen (1484, honoring Saint John). The aspects that characterize these fraternities converge to the conclusion that they were profoundly religious and educational associations, which were integrated into the confraternities' movement that animated the Transylvanian fifteenth century urban society.

Key words: journeymen, fraternities, medieval cities, Transylvania, religious life, charity